

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС

КРЪГЛОТО ВРЕМЕ

Превод от испански: Румен Стоянов, 1994

chitanka.info

Аз обикновено се възвръщам вечно към Вечното възвръщане; в тези редове ще се опитам (с помощта на някои исторически нагледности) да определя неговите три основни начина.

Първият е бил отдаден на Платон. В тридесет и деветото новоредие на *Тимей* той твърди, че седемте планети ще се възвърнат в началната точка на тръгване, щом се уравновесят различните им скорости: завъртане, съставляващо съвършената година. Цицерон (*За природата на боговете*, книга втора) допуска, че не е лесно пресмятането на този широк небесен период, но че наистина не става дума за неограничен срок; в една от своите творби, която е изгубена, той му определя дванадесет хиляди деветстотин петдесет и четири „от онова, което ние наричаме години“ (Тацит, *Диалог за ораторите*, 16). Щом Платон умрял, гадателната астрология плъзнала из Атина. Както всекиму е известно, тази наука твърди, че съдбата на хората е водена от положението на небесните тела. Някой астролог, който не бил изследвал напразно *Тимей*, формулирал този безупречен довод: щом планетните периоди са циклични, такава ще да е и вселенската история; подир всяка Платонова година ще се родят повторно същите индивиди и ще изпълнят същата съдба. Тази догадка времето приписало на Платон. През 1616 г. Луцилио Ванини писал: „Отново Ахил ще иде при Троя; ще се родят повторно церемониите и религиите; човешката история се повтаря; не съществува нищо, което да не е било; което е било, ще бъде; но всичко това изобщо, а не (както определя Платон) в частност.“ (*За възхитителните тайни на природата*, диалог 52) През 1643 в една от бележките на първата книга на *Религията на лекаря* Томас Браун заявил: „Платоновата година е едно течение от векове, след което всички неща ще си възвърнат своето предишно състояние и Платон в своята школа отново ще обясни това учение.“ В този пръв начин за определяне на вечното възвръщане доводът е астрологически.

Вторият начин е свързан със славата на Ницше, който е неговият най-патетичен измислител или разпространител. Едно алгебрично начало го оправдава: наблюдението, че n брой предмети — атоми в хипотезата на Льо Бон, сили в Ницшевата, прости тела у комуниста Бланки — е неспособен на безкраен брой разновидности. От трите учения, които изредих, най-добре обмисленото и най-сложното е на Бланки. Подобно на Демокрит (Цицерон, *Учението на Академията*,

книга втора, 40) той натъпква със сходни и несходни светове не само времето, но и несвършващото пространство. Неговата книга красиво се нарича *Вечността чрез небесните тела*; датира от 1872 г. Много преди нея е лаконичният, но изчерпателен откъс на Дейвид Хюм; залегнал е в *Диалози относно естествената религия* (1779), която Шопенхауер възнамерявал да преведе; доколкото зная, никой досега не го е изтъквал. Превеждам го дословно: „Нека не си представяме безкрайната материя, както го е сторил Епикур; нека да си я представяме крайна. Един краен брой частици не е податлив на безкрайни размествания; в едно вечно времетраене всички порядки и възможни положения ще се случват безкраен брой пъти. Този свят с всички свои подробности, дори най-незначителните, е бил сътворяван и унищожаван и ще бъде сътворяван и унищожаван: безкрайно.“ (*Диалози*, VIII).

За тази вечна поредица от еднакви вселенски истории Бърtrand Ръсел забелязва: „Мнозина писатели са на мнение, че сегашното състояние на света с неговите най-нищожни подробности рано или късно ще се повтори. Как да формулираме тази хипотеза? Ще кажем, че следходното състояние е числено тъждествено с предходното; не можем да кажем, че това състояние се случва два пъти, понеже това ще постулира една хронологична система — хипотезата ни го забранява. Случаят би равзначил на човек, обикалящ света: не казва, че точката на тръгване и точката на пристигане са две различни места, но много сходни; казва, че са едно и също място. Хипотезата, че историята е циклична, може да се огласи по този начин: да образуваме съвкупността от всички съвременни обстоятелства на едно определено обстоятелство; в известни случаи цялата съвкупност предшества сама себе си.“ (*Изследване на значението и истината*, 1940, с. 102)

Идвам до третия начин за тълкуване на вечните повторения: най-малко страховития и мелодраматичния, но и единствения въобразим. Имам предвид идеята за сходните, а не еднакви цикли. Невъзможно е да съставим безкрайния каталог от авторитети: мисля си за дните и нощите на Брахма; за периодите, чийто неподвижен часовник е пирамида, много бавно изтърквана от крилото на птиче, което всеки хиляда и една години я докосва; за мъжете на Хезиод, които изграждат от злато и желязо; за Хераклитовия свят, който е породен от огъня и който циклично поглъща огъня; за света на Сенека и Хризип, за

неговото унищожаване чрез огъня, за подновяването му чрез водата; за четвъртата буколика на Вергилий и за прекрасния отзвук на Шели; за Екlesiаст, за теософите, за децималната, история, която измисли Кондорсе, за Франсис Бейкън и Успенски; за Джералд Хърд, за Шпенглер и Вико; за Шопенхауер, за; Емерсън; за Спенсърските *Първи начала* и за *Еврика* на По... От такова изобилие на свидетелства достатъчно ще ми е да, препиша едно, на Марк Аврелий: „Макар годините на твоя живот да бъдат три хиляди или десет пъти по три хиляди, помни, че никой не губи друг живот освен този, който сега живее, нито пък живее друг освен този, който губи. Най-дългият завършек и най-късият следователно са равни. Настоящото е на всички; да умреш е да изгубиш настоящето, което е съвсем краткосрочно. Никой не губи миналото, нито бъдещето, защото не може да му се отнеме онова, което няма. Помни, че всички неща се въртят и отново се въртят по същите орбити и че за зрителя е все едно и също да ги вижда един век или два или безкрайно.“ (*Към себе си*, 14).

Ако четем с известна сериозност предходните редове (тоест, ако се решим да не ги съдим просто като призив или нравственост), ще видим, че заявяват или предполагат две любопитни идеи. Първата: отричане на действителността на миналото и на бъдното. Оповестява я следният Шопенхауеров откъс: „Формата на поява на волята е само настоящето, не миналото, нито бъдещето: последните съществуват единствено заради идеята и поради навързаността на съзнанието, подчинено на разумния принцип. Никой не е живял в миналото, никой няма да живее в бъдещето; настоящето е формата на всеки живот.“ (*Светът като воля и представа*, том първи, 54) Втората: да се отрича подобно на Екlesiаст всяка новост. Догадката, че всички опитности на човека (по някакъв начин) са аналогични, може на пръв поглед да изглежда просто обедняване на света.

Щом съдбите на Едгар Алън По, на викингите, на Юда Искаротски и на моя читател тайно са една и съща съдба — единствената възможна съдба, — вселенската история е история само на един човек. Строго погледнато, Марк Аврелий не ни налага тази загадъчна опростеност. (Аз отдавна си въобразих един фантастичен разказ по Леон Блоа: богослов посвещава целия свой живот да опровергава един ересиарх; побеждава го в заплетени полемики,

разобличава го, накарва да го изгорят; на Небето открива, че за Бога ересиархът и той образуват една и съща особа.) Марк Аврелий утвърждава аналогичността, не тъждествеността на многото индивидуални съдби. Утвърждава, че всеки промеждутък — век, година, нощ, може би неуловимото настояще — съдържа изцяло историята. В своя краен вид тази догадка е лесно оборима: един вкус се различава от друг вкус, десет минути физическа болка не равнозначат на десет минути алгебра. Приложена към големите периоди, към седемдесетгодишната възраст, която Книгата на псалмите ни присъжда, догадката е правдоподобна или поносима. Свежда се до твърдението, че броят на възприятия, чувства, мисли, човешки превратности е ограничен и че преди смъртта ще го изчерпим. Марк Аврелий повтаря: „Който е гледал настоящето, гледал е всички неща; които са се случили в бездънното минало, ще се случат в бъдещето.“ (*Към себе си*, книга шеста, 37).

Във времена на подем догадката, че битието на човека е постоянна, непроменлива величина, може да натъжи или раздразни; във времена на упадък (като тези) тя е обещание, че никакво безчестие, никакъв диктатор не ще може да ни направи по-бедни.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.